
Meddelandeblad

Mottagare:
Länsstyrelserna
Samtliga kommuner
Samtliga regioner
Försäkringskassan
Arbetsförmedlingen
Sveriges Kommuner och Regioner
Brukar- anhörig- och intresseorganisationer
Enskilda verksamheter för personer med psykiska funktionsnedsättningar

Nr 5/2020
juni 2020

Statsbidrag till kommuner som har inrättat verksamhet med personligt ombud till vissa personer med psykisk funktionsnedsättning

I detta meddelandeblad redogörs för bestämmelser för att kunna få statsbidrag för verksamhet med personligt ombud. Här beskrivs också verksamheternas målgrupp och de personliga ombudens arbetsuppgifter.

Bakgrund

I samband med psykiatrireformen¹ bedrevs försöksverksamheter med personliga ombud på tio orter i landet. År 2000 beslutades att verksamheten skulle permanentas och göras landsomfattande.² Socialstyrelsen och länsstyrelserna har därefter byggt upp och utvecklat dessa verksamheter i samarbete med verksamheterna, deras ledning och de personliga ombuden.³

Socialstyrelsens uppföljning 2014 visade att det framförallt var kommuner som var utförare av verksamhet med personligt ombud men att det också

¹ Se regeringens proposition 1993/94:218.

² Regeringens proposition 1999/2000:1.

³ Se vidare regeringsbeslut S98/7454/ST, S1999/4985ST och S2009/10168/ST.

fanns andra utförare; föreningar, stiftelser eller andra entreprenörer.⁴ Den visade också att verksamheten är välfungerande och till stor nytta för klienterna genom att deras livssituation förbättras.⁵

Förordningen om statsbidrag

Sedan den 1 augusti 2013 gäller förordningen (2013:522) om statsbidrag till kommuner som bedriver verksamhet med personligt ombud för vissa personer med psykiska funktionsnedsättningar, nedan benämnd statsbidragsförordningen.

Verksamhetens målgrupp

Verksamhet med personligt ombud riktar sig till personer som är 18 år eller äldre, som har psykiska funktionsnedsättningar och betydande och väsentliga svårigheter att utföra aktiviteter på olika livsområden.⁶

De enskilda som kan få stöd av personligt ombud ska ha sammansatta och omfattande behov av vård, stöd och service, rehabilitering och sysselsättning samt ha behov av långvariga kontakter med socialtjänsten, primärvården och den specialiserade psykiatrin och andra myndigheter. Ett personligt ombud ska arbeta på den enskildes uppdrag.⁷

Det är behoven som avgör om man tillhör målgruppen. Det innebär att den enskilde inte rent faktiskt måste ha haft allt stöd och alla kontakter som uppräknas under en längre tid utan det är behoven som på olika sätt ska vara sammansatta, omfattande och långvariga.

Verksamhetens olika syften

Statsbidrag lämnas dels för att påverka situationen för enskilda genom bättre möjligheter att påverka sin livssituation och vara delaktiga i samhället, ha möjligheter att leva ett mer självständigt liv, få en förbättrad livssituation och ges möjligheter att få tillgång till samhällets utbud av vård, stöd och service på jämlika villkor samt rättshjälp, rådgivning och annat stöd utifrån sina egna önskemål och behov.

Verksamheten syftar också till att få myndigheter att samverka utifrån den enskildes önskemål och behov. Utöver det syftar verksamheten även till att ge underlag till åtgärder som kan förebygga brister i fråga om tillgång till samhällets utbud av vård, stöd och service.⁸

Verksamheten bör bedrivas så att samverkan även omfattar patient-, brukar- och anhörigorganisationer.⁹ Sådana organisationer stärker brukarperspektivet i verksamheten och kan ha en viktig roll för att nå de klienter som har störst behov och behöver stöd av personligt ombud.

Socialstyrelsens uppdrag

Socialstyrelsen ansvarar för att i samverkan med länsstyrelserna och kommunerna utveckla och stödja verksamheten. Samordning från Socialstyrelsen

⁴ Personligt ombud för personer med psykisk funktionsnedsättning – uppföljning av verksamheten med personligt ombud, Socialstyrelsen 2014, s. 16.

⁵ Personligt ombud för personer med psykisk funktionsnedsättning – uppföljning av verksamheten med personligt ombud, Socialstyrelsen 2014, s. 7.

⁶ 2 § statsbidragsförordningen.

⁷ 4 § statsbidragsförordningen.

⁸ Se 3 § statsbidragsförordningen.

⁹ 5 § statsbidragsförordningen.

sker genom en beredningsgrupp som består av företrädare för de aktörer som berörs av verksamheten. Socialstyrelsen genomför en introduktionsutbildning för personliga ombud och lämnar varje år en lägesrapport om utvecklingen av verksamheten och en ekonomisk redovisning för det år som gått till regeringen.

Länsstyrelsernas uppdrag

Länsstyrelserna beslutar om statsbidrag och betalar ut det till de kommuner som beviljats medel för verksamheten. Länsstyrelserna ska också bistå Socialstyrelsen i uppgiften att följa upp, stödja och utveckla verksamheten och lämna underlag till Socialstyrelsens uppföljningar och årliga lägesrapport.

Verksamheternas organisatoriska ställning

En kommun svarar inom ramen för socialtjänsten för verksamhet med personligt ombud.¹⁰ De personliga ombudens fristående ställning är en fördel som tidigare framförts vid uppföljning av verksamheterna.¹¹ Var någonstans i organisationen verksamheten och de personliga ombuden ska vara är dock en fråga för kommunen att avgöra.¹² Det är inte obligatoriskt för kommunerna att bedriva verksamhet med personligt ombud. Även om kommunerna svarar för verksamheten inom ramen för socialtjänsten så har organisatoriskt och lokalmässigt avskiljande från socialtjänsten ansetts vara en fördel för ombuden som ju ska arbeta på den enskildes uppdrag.¹³ Inför starten av försöksverksamheterna uttalades att det personliga ombudet måste ges en sådan formell ställning att det är möjligt att klara uppgiften att delta i samordningen av insatser från olika organ och påverka dessa organ att utforma insatserna efter den enskildes behov.¹⁴

Ledning och styrning

Verksamheten med personligt ombud ska bedrivas så att samverkan kommer till stånd mellan berörda huvudmän. Verksamheten bör också bedrivas så att samverkan även omfattar patient- brukar- och anhörigorganisationer. Det finns också krav på att det ska finnas en ledningsgrupp med representanter för kommunen, primärvården och psykiatri, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Patient-, brukar-, och anhörigorganisationer ska erbjudas att delta i ledningsgruppen. En viktig uppgift för ledningsgruppen är att arbeta strategiskt med lednings- och utvecklingsarbete. De tar exempelvis emot information om de brister i vård- och omsorgssystemen som ombuden identifierar i sitt arbete med klienterna.¹⁵

I tidigare uppföljning av verksamheterna identifierades fördelar med att ha en gemensam organisation för ombudsverksamheten i ett län. Att arbeta flera tillsammans ger bredare kompetens. Verksamheterna blir inte lika sårbara vid sjukdom och semester och det kan vara en fördel om klienten kan välja ett

¹⁰ 1 § statsbidragsförordningen.

¹¹ Personligt ombud för personer med psykisk funktionsnedsättning – Uppföljning av verksamheten med personligt ombud, Socialstyrelsen, 2014, s. 24.

¹² Se 3 kap. 4 § kommunallagen (2017:725) och 2 kap. 1 § SoL.

¹³ Jfr Ett nytt yrke tar form, – Personligt ombud, PO, Socialstyrelsen, 2008, s. 10 och 4 § statsbidragsförordningen.

¹⁴ Se prop. 1993/94:218 s. 34.

¹⁵ Se 5 § statsbidragsförordningen.

ombud bland flera. Det är i vissa fall lättare att tillsätta en ledningsgrupp på länsnivå än på kommunal nivå.¹⁶

I sin ansökan om statsbidrag ska kommunerna lämna en beskrivning av hur prioriteringar inom målgruppen kommer att ske.¹⁷

Ansökan om statsbidrag

En kommun ansöker hos länsstyrelsen om statsbidrag för verksamheten med personligt ombud. Ansökan ska innehålla följande¹⁸:

- uppgift om huruvida verksamheten med personligt ombud enbart avser verksamhet inom kommunen eller om verksamheten även avser verksamhet i andra kommuner,
- uppgift om antalet årsanställningar (heltid) som personligt ombud,
- uppgift om vilken eller vilka driftsformer som kommunen planerar för och när kommunen beräknar att verksamheten med personligt ombud kan påbörjas,
- uppgift om vilka myndigheter och organisationer som ska samverka kring verksamheten med personligt ombud,
- en beskrivning av hur kommunen planerar att de personliga ombuden ska arbeta med målgruppen, hur prioriteringar inom målgruppen kommer att ske och hur ombudens verksamhet ska planeras och dokumenteras,
- en beskrivning hur kommunen planerar att stödja personliga ombud i arbetet i fråga om exempelvis utbildning och handledning, och
- en beskrivning av hur kommunen planerar att följa upp hur verksamheten med personligt ombud har utvecklats.

I Socialstyrelsens föreskrifter (HSLF-FS 2016:98) om statsbidrag till verksamhet med personligt ombud beskrivs bl.a. när och hur kommunerna kan ansöka om bidrag till verksamheten. Länsstyrelserna har tagit fram ansökningsblanketter för ansökan om statsbidraget och en kommun som vill ansöka om statsbidrag kan vända sig till länsstyrelserna om de har frågor inför ansökan. Inlämningsdatum för ansökan till länsstyrelsen är den 1 mars varje år.

Kommunens redovisning

En kommun som har tagit emot statsbidraget ska senast den 15 januari året efter att bidraget beviljats lämna en redovisning till länsstyrelsen av hur föregående års bidrag har använts.¹⁹ Redovisningen ska bland annat innehålla uppgifter om

- vilka grupper och hur många personer som har fått stöd av personliga ombud,

¹⁶ Se Personligt ombud för personer med psykisk funktionsnedsättning – uppföljning av verksamheten med personligt ombud, Socialstyrelsen 2014, s. 18.

¹⁷ 8 § statsbidragsförordningen.

¹⁸ 8 § statsbidragsförordningen.

¹⁹ 10 § statsbidragsförordningen.

- de vanligaste orsakerna till den enskildes kontakter med personligt ombud,
- om det finns bedömningsriktlinjer eller prioriteringsordning hos kommunen för den enskildes tillgång till personligt ombud,
- organisation, ledning och samverkan och
- uppmärksammade brister i fråga om den enskildes möjligheter att få tillgång till samhällets utbud av vård, stöd och service.

Arbetet som personligt ombud

Personliga ombud har en roll och arbetsuppgifter som i flera avseenden skiljer sig från andra yrkeskategoriers. Arbetet handlar mycket om att stödja klienten i att få tillgång till samhällets stödfunktioner. Personliga ombud kan exempelvis delta i socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med individuell plan²⁰ (SIP) om klienten önskar.²¹

Det finns ingen särskild utbildning men de som arbetar som personligt ombud har ofta vårdutbildning eller annan akademisk utbildning och de flesta har tidigare erfarenhet av arbete med personer med psykisk funktionsnedsättning.²²

De personliga ombuden ställs ofta inför svåra etiska dilemman. Det underlättar därför om det finns utarbetade etiska riktlinjer att följa. I sin ansökan om statsbidrag ska kommunerna också lämna en beskrivning av hur kommunen planerar att stödja personliga ombud i arbetet i fråga om exempelvis utbildning och handledning.²³

Avgränsningar

Ett personligt ombud ska stödja den enskilde och arbeta på klientens uppdrag, inte på en socialsekreterares eller någon annans uppdrag. Det personliga ombudet är inte ställföreträdare för den enskilde och är därför inte jämförbar med förmyndare, god man eller förvaltare.²⁴ Det innebär exempelvis att det är klienten själv som vid behov ansöker om olika former av stöd. Det personliga ombudets roll blir då att stödja klienten i att göra det.

De personliga ombuden beslutar inte heller om insatser, tar inte över huvudmännens ansvar från olika myndigheter och svarar inte för behandling eller annan insats som ges enligt SoL eller enligt hälso- och sjukvårdslagen.

Övrigt

Information om verksamhet med personligt ombud finns på Kunskapsguiden, www.kunskapsguiden.se.

²⁰ 2 kap. 7 SoL och 16 kap. 4 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL.

²¹ Se prop. 2008/09:193 s. 26.

²² Se Personligt ombud för personer med psykisk funktionsnedsättning – Uppföljning av verksamheten med personligt ombud, Socialstyrelsen, 2014, s. 22.

²³ 8 § 6 statsbidragsförordningen.

²⁴ Se prop. 1993/94:218 s. 33.

Denna information (art nr 2020-6-6849) kan laddas ner och beställas från
Socialstyrelsens webbplats: www.socialstyrelsen.se/publikationer.
